

एवं योऽपि विद्यानादौ विरम्य मुपपात्वा श्रमद्वयसाधारणान् मोक्षधर्मानाह सत्येति सत्यं यथार्थभाषणं शौचं नृज्जलाभ्यां वासं भावशुद्धिरंतरिमिति द्विविधं आर्जवं अकौटिल्यं त्यागो वैराग्यं वर्चः अध्ययनादि
जने जस्तेन तत्कारणं लक्ष्यं विक्रमो मनोजये शौर्यं बुद्ध्याश्रयजन्मया धृत्या श्लोकालेपि चित्तविधारकयत्नेन मनसा क्रियमाणेन तपसा साध्वसाधुनो रालोचनेन भावान्समीक्ष्येत्युत्तरेणान्वयः ॥ १५ ॥ संभवे
तयथा क्रममिति पाठे यथाक्रमं सारो चेत्कामादिना मुमुक्षुश्चेच्छमादिना संभवे तसंयुज्येतेत्यर्थः अदीनात्मा उदारचित्तः ॥ १६ ॥ विपक्षेदं महाह सत्त्वेनेति ॥ १७ ॥ अज्ञानात्प्रभव उत्पत्तिर्यस्य तं ॥
॥ १८ ॥ महेति ईश्वरादिकं सर्वमहंकारकल्पितमित्यर्थः ॥ १९ ॥ नन्वेतदहंकारकल्पितं चेत्त्वमवन्नित्यमभिनवसंस्थानं स्यादित्याशंक्य गूर्वसंस्कारानुरोधोपात्तमानरूपमेव कल्प्यते इति सदृष्टां तमाह यथेति

सत्यशौचाजं वत्यागैर्वर्चसा विक्रमेण च ॥ क्षांत्या धृत्या च बुद्ध्या च मनसा तपसैव च ॥ १५ ॥ भावान्सर्वानुपावृत्तान्समीक्ष्य विषयात्मकान् ॥ शांतिमिच्छन्
दीनात्मा संयच्छेदं द्रियाणि च ॥ १६ ॥ सत्त्वेन रजसा चैव तमसा चैव मोहिताः ॥ चक्रवत्परिवर्तते तद्यज्ञानाज्जंतवो भृशं ॥ १७ ॥ तस्मात्सम्यक्परीक्षेत दोषा
न ज्ञानसंभवान् ॥ अज्ञानप्रभवंदुःखमहंकारं परित्यजेत् ॥ १८ ॥ महाभूतानो द्रियाणि गुणाः सत्त्वं रजस्तमः ॥ त्रैलोक्यं सेश्वरं सर्वमहंकारे प्रतिष्ठितं ॥ १९ ॥
यथेह नियतः कालो दर्शयत्यार्तवान् गुणान् ॥ तद्वद्भूतेष्वहंकारं विद्यात्कर्म प्रवर्तकं ॥ २० ॥ संमोहकं तमो विद्यात्क्षणमज्ञानसंभवं ॥ प्रीतिदुःखनिबद्धांश्च समस्तां
स्त्रीनथोगुणान् ॥ २१ ॥ सत्त्वस्य रजसश्चैव तमसश्च निबोधतान् ॥ प्रसादो हर्षजा प्रीतिरसंदेहो धृतिः स्थितिः ॥ एतान्सत्त्वगुणान् विद्यादिमान् राजसतामसान्
॥ २२ ॥ कामक्रोधौ प्रमादश्च लोभमोहौ भयं क्लमः ॥ विषादशोकावरतिर्मानदर्पावनायता ॥ २३ ॥ दोषाणामेवमादीनां परीक्ष्य गुरुलाघवं ॥ विमृशेदात्मसं
स्थानमेकैकमनुसंततं ॥ २४ ॥ युधिष्ठिर उवाच केदोषामनसा त्यक्ताः के बुद्ध्या शिथिलीकृताः ॥ के पुनः पुनरायांतिके मोहादफला इव ॥ २५ ॥ केषां बला
बलं बुद्ध्या हेतुभिर्विमृशेद्बुधः ॥ एष मे संशयस्तात न्मे ब्रूहि पितामह ॥ २६ ॥

भूतेति भूते द्रियादीनामुपलक्षणं ॥ २० ॥ त्रिगुणात्मकस्याहंकारस्य गुणकार्याणि विभजते संमोहकमिति कृष्णं अंधकारवदप्रकाशात्मकं प्रीतिदुःखेकमात्मा त्विकराजसे ॥ २१ ॥ तान् कार्यभूतान् विशेष
गुणान् ॥ २२ ॥ कामादयोरजसाः विषादादयस्तामसाः ॥ २३ ॥ अस्य विभागस्य प्रयोजनमाह दोषाणामिति आत्मनि संस्थानं स्थिति एकैकं प्रत्येकं अनुलक्षीकृत्य विमृशेत्को दोषः कियानुक्षीणः कियान्
नृशिष्ट इति नित्यमालोचयेदित्यर्थः ॥ २४ ॥ त्यक्ताः पूर्वैर्मुमुक्षुभिरिति शेषः के पुनरिति अपरिहार्या इत्यर्थः पंचावप्रश्नाः अफलाः आगता अपि निष्फला इत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥